

ریتیم کودکانه در ایران

ساسان فاطمی

پژوهشی پیرامون وزن شعر عامیانه‌ی فارسی

WWW.DAYEREZANGI.COM

انگلیسی از آنجا که توالی دو یا سه صامت در ابتدای کلمه رایج است می توان نتیجه گرفت که ظهور چنین پدیده ای در ابتدای هجا هم قابل تصور است. به همین دلیل هنگامی که دو یا سه یا حتی چهار صامت پی در پی در میان یک کلمه ظاهر می شود تشخیص این که کدام یک از آن ها به کدام هجا تعلق دارد دشوار است. مثلاً واژه ای [ekstri:m] extrem در انگلیسی می تواند به صورت های مختلف ekstri:m, ekst/ri:m و ekst/ri:m هجابندی شود و بر تشخیص مورد صحیح باید به استدلالات زبان شناختی دیگری روی آورد که شرح آن ها حوصله ای این کتاب خارج است. اما در فارسی ظهور بیش از یک صامت در ابتدای کلمه (و بنابراین در ابتدای هجا) ممکن نیست. از این رو تقطیع کلمه های با ترتیب مصوت (v) صامت (c) بصورت بسیار آسان خواهد بود. در واقع تنها یک راه حل وجود دارد. یعنی (مثال: دستبند dastband = dast/band).^۲

هجاهای زبان فارسی ترکیباتی از یک مصوت و دو یا سه صامت اند. دو نوع مصوت این زبان قابل تشخیص است: مصوت کوتاه (v): ا، آ، او، و مصوت بلند (v): آ، آ، ای (ā, ī, u). هجاها را می توان به شکل زیر طبقه بندی کرد:

— هجاهای کوتاه (u). cv, مثل ma:

— هجاهای بلند (-). cvc, مثل man یا cv: ma:

— هجاهای کشیده (-u). cv:c, مثل mār یا cv:cc, مثل mast یا māst.^۳

همان طور که می دانیم در عروض کلاسیک ترتیب هجاهای بلند و کوتاه در تفعیل، مصراع های یک شعر باید یکسان باشد. این نظم و ترتیب در عین حال دلخواهی نیست. الگوهای وزنی ای وجود دارند که با کلمات کمک حافظه ای از قبیل مفعول، مقاعیل، فاعلان و غیره فرمول بندی شده اند. این کلمات را ارکان و آن الگوها را بحور می نامند.^۴

۲. برای مفهوم هجانک. J. Durand 1994.

۳. اگر قبل از هجایی که با (y) شروع می شود هجایی بیاید که به حرف صدادار ای ختم می شود حرف صدادار از هجا کوتاه ادا شده (ما آن را با i نشان می دهیم) هجای مربوطه یک هجای کوتاه (u) به حساب خواهد آمد؛ مثال: jbiyā. در این دو مثال bi و xi هجاهای کوتاه اند. موارد دیگری از این دست وجود دارد که کتابی (۷۶-۵۹) از آن ها سخن گفته است. اما تفصیل آن ها در این کتاب کوچک ضرورتی ندارد. هر جا از نشانه i استفاده کرده باشیم به این موارد ربط دارد.

۴. واحدهای خلیل را به شکل زیر می توان با مفهوم هجا تطبیق داد:

cvc یا cvc: = cv/cv, .cv/cvc = cv/cv, .cv/cv = cv/cv, .cv/cv = cv/cv, .cv/cv = cv/cv, .cv/cv = cv/cv, .cv/cv = cv/cv. به این ترتیب فاعلان (۱۰-۱۰-۱۰-۱۰) به شکل cvc/cvc/cvc/cvc یا cv/cvc/cvc/cvc (از چپ به راست) نشان داده می شود.

ی که در بر می‌گیرد (۴، ۶، ۸ یا حتی ۱۰ و غیره) به اندازه‌ی ۸ چنگ طول می‌کشد. اصطلاح بریلیو: «سری با ارزش ۸». در زیر مثالی از این نوع سری با تعداد ۸ هجا، برانسه و نقل شده توسط بریلیو، می‌آید:

Al - lons — pas - se pas - se pas - se ی. رده شو. رده شو

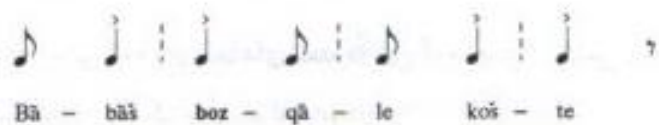
بریلیو تذکر می‌دهد که «[...] گروه‌های پایه‌ای ((شامل دو هجا^۴)) همیشه دارای زمانی دقیقاً مساوی نیستند. علاوه بر دو چنگ، موارد زیر هم مشاهده شده است:

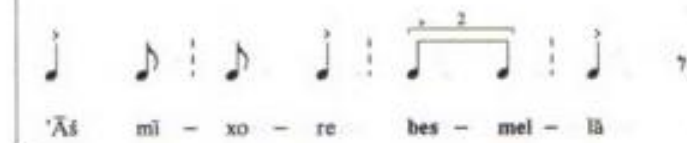
ی آخری نادرند. و اما در مورد دوتای اول، مدارک صوتی (فلامان، و نیز سینگالی)، آن‌ها سلول عادی ((دارای دو ارزش زمانی دقیقاً مساوی)) و شاخه‌هایش (بای استثنایی بالا)) بی‌وقفه به صورت متناوب ظاهر می‌شوند، به‌خوبی ثابت که با جایگزین سروکار داریم^۵ (271:).

سیم سری به ۲، ۳ یا ۴ واحد کوچک‌تر «یا با مراجعه به قافیه صورت می‌گیرد (تکرار کافی است تا قافیه داشته باشیم)، یا با مراجعه به شباهت‌های واکه‌ای ((مثل نقلی در فارسی))، یا با مراجعه به کلمات مشابه که تنها در هجای آخر با هم تفاوت بی‌picoti-picota در فرانسه [...]، و یا نیز با توالی اعضای جملاتی با ساختمان و بی‌مشابه (j'ai perdu-j'ai trouvé) ((یا، در فارسی، حسن یک / حسن دو))» در این جا چند مثال از سری به ارزش ۸ در رابطه با مطالب فوق‌الذکر، استخراج مقاله‌ی بریلیو، نقل می‌کنیم:

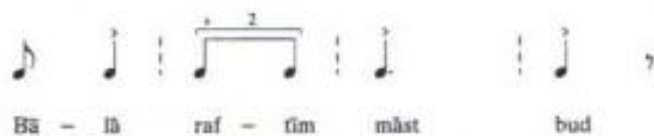
^۴ پایه‌ای به هر جفت هجا می‌گوئیم که با خط چین عمودی از هم جدا شده‌اند.
^۵ گروه‌های اصلی همان گروه‌های بالارزش زمانی مساویند و گروه‌های با ارزش زمانی نامساوی جایگزین‌اند.

طرفی، هنگامی که این هجاها به صورت زوج در یک گروه ظاهر می شوند ریتم گروه
بیم دوتایی (binaire) تبدیل می کنند:

بیم دوتایی در گروه دوم تقریباً وجود ندارد. تنها موردی که به آن برخوردیم و
تم از درستی ضرب آن مطمئن باشیم مورد زیر است:

Re - zā Re - zā do-qo-lu be - zā

Dox-tar be dox - tar ko-pe xā - kes - tar

'Ā-qā-ro bī - dār mī-ko-nam vā - sat

مین مدل، که کمتر رایج است، تنها ده سری در حالت اصلی (۰، ۱، ۲، ۳) دارد:

'Ak - bar bī - dan - dun
 'Of - tād tu qan - dun
 'An - bor bi - yā - rīn
 Du - reā bi - yā - rīn

واریانت از آن می‌شناسیم که باز هم بسیار کم شمارند:

Šam Šam Šam
 Sor-xi-ye to 'az man